

نگاهی به کتاب شیعیان در آمریکا،^۱ نوشتهٔ پروفیسور لیاقت علی تاکیم

محمدحسین محمدپور^۲

مقدمه

قرن بیستم شاهد افزایش چشمگیر مهاجرت مسلمانان به مناطق مختلف آمریکا بود. حضور و گسترش روزافزون مسلمانان در آمریکا به این معنی است که دیگر نمی‌توان اسلام را پدیده‌ای صرفاً متعلق به خاورمیانه یا آسیای جنوبی دانست. مطالعاتی که تاکنون دربارهٔ اسلام در آمریکا صورت گرفته فقط بر مسلمانان سنی مذهب تأکید داشته‌اند. این تحلیل شایع و رایج دربارهٔ مسلمانان در آمریکا منجر به غفلت از تفاوت‌های ظریفی شده است که میان طبقات مختلف مسلمانان آمریکا وجود دارد. همچنین این نگاه، فهم تجربهٔ دینی اقلیت مهمی از مسلمانان آمریکا یعنی شیعیان را تحت‌الشعاع خود قرار داده است. نویسندهٔ این کتاب کوشیده است تاریخ و نیز اوضاع دینی، اجتماعی و سیاسی کنونی شیعیان در آمریکا را مورد بررسی قرار دهد. وی همچنین به بررسی مراکز مختلف

۱. مشخصات کتاب‌شناختی این کتاب به این شرح است:

Liyakat Ali Takim, *Shi'ism in America*, (New York University Press, 2009).

۲. بنیاد پژوهشهای اسلامی گروه ادیان و مذاهب اسلامی.

شیعی، اعضا و فعالیت‌های آنها همّت گماشته است.

تحقیقات اخیر غربیان درباره شیعیان آمریکا

تاکنون هیچ تحقیق جامعی درباره شیعیان آمریکا صورت نگرفته است. جین اسمیت^۱ صفحات اندکی از کتاب خود با نام اسلام در آمریکا^۲ را به موضوع شیعیان آمریکا اختصاص داده است. لری پ وستون^۳ در کتاب خود با نام دعوت اسلامی در غرب^۴ به اختصار به مسئله فعالیت‌های تبلیغاتی شیعیان در غرب پرداخته است. لیندا والبریج^۵ در پژوهش قوم‌نگارانه خود با عنوان بی‌آنکه امام را فراموش کنیم: شیعیان لبنان در جامعه آمریکا،^۶ به بررسی وضعیت شیعیان آمریکا در منطقه دیربورن^۷ پرداخته است. مقالات گوناگونی نیز به قلم برخی از دانشمندان درباره ابعاد مختلف تشیع در آمریکا نوشته شده است. عبدالعزیز ساشادینا در مقاله خود با نام «اقلیتی در میان یک اقلیت: پژوهشی درباره شیعیان آمریکای شمالی»^۸ به این موضوع پرداخته است که شیعیان چگونه خود را با اوضاع و شرایط حاکم بر آمریکا و دشواری‌های زندگی در این کشور وفق داده‌اند. ورنون اسکویل^۹ در مقاله خود با عنوان «کربلا به منزله مکانی مقدس در میان شیعیان آمریکای شمالی»^{۱۰} به بررسی آیین‌های مذهبی شیعیان خوجه

1. Jane Smith

2. *Islam in America*

3. Larry Poston

4. *Islamic Dawah in the West*

5. Lynda Walbridge

6. *Without Forgetting the Imam: Lebanese Shi'ism in an American Community*

7. Dearborn

۸. این مقاله در کتابی با مشخصات زیر منتشر شده است:

Yvonne Haddad and Jane Smith(eds), *Muslim Communities in North America*, (Albany: SUNY, 1994).

9. Vernon Schubel

۱۰. این مقاله در کتابی با مشخصات زیر منتشر شده است:

Barbara Metcalf, ed., *Making Muslim Space in North America and Europe* (Berkeley and Los Angeles: University of California Press, 1996).

پرداخته است. اسکوبل همچنین در مقاله دیگری با عنوان «مجلس محرم: نقش یک آیین در حفظ هویت شیعیان»^۱ اهمیت آیین‌های محرم در آمریکای شمالی را بررسی کرده است. پروفیسور لیاقت علی تاکیم، نویسنده این کتاب، نیز در دو مقاله معضلات و چالش‌های فراروی شیعیان آمریکا را بررسی کرده است: (۱) «تأثیرات خارجی بر شیعیان آمریکا»^۲ و (۲) «هویت‌های چندگانه در جهانی متکثر: شیعیان در آمریکا»^۳. با این حال هیچ‌یک از این آثار، جامعه شیعیان آمریکا را به تفصیل بررسی نکرده‌اند. این کتاب می‌تواند در شناسایی بیشتر این گروه مذهبی مهم، نقش مؤثری داشته باشد. با بیان این مقدمه، به معرفی فصل‌های پنج‌گانه کتاب می‌پردازیم.

فصل اول: خاستگاه‌های شیعیان آمریکا

نویسنده در این فصل به بررسی سرچشمه‌های شیعیان در آمریکا و تجارب دینی و فرهنگی نخستین مهاجران شیعه به آمریکا پرداخته است. وی به مقایسه شیعیان لبنان در نیمه نخست قرن بیستم با شیعیان موجود در آمریکا می‌پردازد و شیعیان آمریکا را متشکل از گروه‌های قومی و فرهنگی بسیار متفاوت می‌داند. نویسنده هنگام بحث درباره قالبی که فرهنگ گروه‌های مختلف شیعیان آمریکا از رهگذر آن شکل گرفته‌اند، در صدد است ثابت کند که جامعه شیعیان آمریکا فارغ

۱. این مقاله در کتابی با مشخصات زیر منتشر شده است:

E. Waugh, S. M. Abu-Laban, R. Qureshi, eds., *Muslim Families in North America* (Edmonton: University of Alberta Press, 1991).

۲. این مقاله در نشریه‌ای با مشخصات زیر منتشر شده است:

The Muslim World, 90, (Fall, 2000)

همچنین این مقاله با مشخصات زیر به فارسی برگردانده شده است:

لیاقت علی تاکیم، «تشیع آمریکا و تأثیرپذیری از عوامل خارجی»، ترجمه مصطفی معلمی، شیعه‌شناسی، شماره ۹، بهار ۱۳۸۴، ص ۱۷۹-۲۰۴.

۳. این مقاله در کتابی با مشخصات زیر منتشر شده است:

Yvonne Haddad(ed), *From Sojourners to Citizens: Muslim Diaspora in the West* (Oxford University Press: New York, 2002)

از اینکه گروهی یکپارچه و یکدست است، ترکیبی از گروه‌های قومی و فرهنگی متفاوت است که در آمریکا ساکن شده‌اند.

در این فصل بر این نکته مهم تأکید شده است که باید خاستگاه‌های تشیع در آمریکا را در چارچوب و زمینه وسیع‌تری از تجارب مسلمانان سنی مذهب آمریکا بررسی کرد. این بدان سبب است که شیعیان و اهل سنت در بسیاری از موارد با یکدیگر عبادت می‌کردند، تجارب مشترک فراوانی داشتند و با چالش‌ها و مشکلات مشابهی دست به گریبان بوده‌اند. در واقع نویسنده بر این باور است که در سال‌های نخستین قرن بیستم، هویت دینی مسلمانان آمریکا بیش از هویت فرقه‌ای آنان مطمح نظر بوده است. از این رو شیعیان و اهل سنت با وجود اختلافات فرقه‌ای در کنار هم، به مقابله با مشکلات فراروی خود در آمریکا می‌روند. بنابراین بررسی خاستگاه‌های شیعیان در آمریکا مستلزم بررسی وضعیت مسلمانان سنی مذهب در این کشور است.

فصل دوم: مراکز و نهادهای شیعی در آمریکا

افزایش مهاجرت شیعیان به آمریکا مستلزم تأسیس مراکز و عبادتگاه‌هایی است تا نیازهای آنان را برآورده سازد. این مسئله آیه الله خویی بزرگ‌ترین مرجع معنوی شیعیان آن زمان را بر آن داشت تا نهادی به نام بنیاد خویی در سال ۱۹۷۶م در آمریکا تأسیس کند. این موضوع نشان از آغاز دوره‌ای بود که در آن مرجعیت دینی شیعیان نقش خود را فعالانه در هدایت و راهنمایی شیعیان غرب ایفا کرده بود. جامعه شیعیان آمریکا از آن پس به تدریج مراکز دینی متعددی تأسیس کردند تا هویت اعضای خود را حفظ کنند، به گونه‌ای که هم اکنون حدود ۲۰۰ مرکز شیعی در آمریکا وجود دارد.

این فصل، مسئله تأسیس نخستین مراکز شیعی در آمریکا را مطرح می‌کند و درصدد پاسخ به این پرسش است که این مراکز چگونه توانسته‌اند پاسخگوی نیازهای جامعه شیعیان در آمریکا باشند. مهاجرت روزافزون شیعیان از نقاط

مختلف جهان به آمریکا باعث شده است شیعیان ایمان و اعتقادات دینی مشترک خود را جایگزین خاستگاه‌ها، قومیت و فرهنگ مشترک سازند؛ چرا که از منظر نویسندۀ کتاب فرایند قومی‌سازی مستلزم شکل‌گیری اشتراکاتی است که باید با ویژگی‌های فرهنگی و قومی خاصی تعیین شود. داشتن زبان مشترک، هنجارهای فرهنگی مشترک و تاریخ مشترک لازمه چنین فرایندی است. در این فصل، چگونگی رویارویی شیعیان آمریکا با مشکلات فرهنگی، بازتعریف فرهنگ بیگانه و یافتن راه‌هایی گوناگون برای وفق دادن خود با اوضاع و شرایط حاکم بر آمریکا بررسی شده است. همچنین ثابت شده است که ویژگی‌های قومی اسلام شیعی حکایت از محیط تکثرگرایانه آمریکا دارد، به گونه‌ای که اقلیت‌های قومی در شکل‌گیری تکثر اجتماعی و دینی در آمریکا نقش بسزایی را ایفا می‌کنند. یافته‌های نویسنده در باب تشیع در آمریکا بر پایه تحقیقات مراکز مختلف شیعی در سال ۱۹۹۷ و ۲۰۰۰م استوار است.

این فصل همچنین به مقایسه جوامع شیعی ایران، عراق، لبنان، پاکستان و شیعیان خوجه در آمریکا پرداخته است. مقایسه تجارب گوناگون دو گروه مهم از شیعیان آمریکا، یعنی شیعیان مهاجر و بومی از بخش‌های دیگر این فصل است. نویسنده در این بخش می‌کوشد به پرسش‌های زیر پاسخ دهد: چالش‌های عمده فراروی این گروه‌ها چیست؟ چگونه شیعیان عراق برای مثال با شیعیان لبنان متفاوت‌اند؟ چگونه تجارب جامعه شیعه آمریکا با جامعه شیعیان پاکستان متفاوت است؟

فصل سوم: تعاملات شیعیان و اهل سنت در آمریکا

نویسنده کتاب بر این باور است که بُعد مهمی از موجودیت شیعه در آمریکا مرهون رابطه این جامعه با دیگر مسلمانان است. روابط میان شیعیان و اهل سنت در آمریکا متأثر از شرایط سیاسی حاکم بر خاور میانه بوده است. این فصل به بررسی نحوه گسترش ایدئولوژی بنیادگرایانه در جهان اسلام و تأثیر آن بر روابط

فرقه‌ای در آمریکا می‌پردازد. همچنین نویسنده در این فصل به این مسئله می‌پردازد که چگونه اختلافات سیاسی عربستان و ایران در خاورمیانه بر مسلمانان آمریکا در ابعاد مختلف تأثیر گذاشته و باعث پدید آمدن خصومت میان شیعیان و اهل سنت در این کشور شده است. نویسنده در این فصل اثبات کرده است که دودستگی میان جامعه مسلمانان با هجوم مهاجران محافظه‌کار به آمریکا بیش از پیش تشدید شده است. مهاجرت این عده از افراد به گسترش روح محافظه‌کاری در بسیاری از نهادها و برجسته کردن تقسیمات فرقه‌ای انجامیده و مناقشاتی را میان این دو مکتب فکری برانگیخته است و آمریکا را به یک منطقه جنگی برای اختلافات فرقه‌ای بدل کرده است.

فصل چهارم: اصلاح قوانین اسلامی در آمریکا

تجارب شیعیان در آمریکا به سبب تلاشی که علمای شیعه برای تفسیر مجدد مناسبات قوانین اسلامی با شرایط و اوضاع مدرن انجام داده‌اند، با تجارب اهل سنت در این کشور متفاوت است. فقهای شیعه ساکن در منطقه خاورمیانه بیش از پیش نیاز به برقراری پیوندهای نزدیک با شیعیان ساکن در آمریکا را به خوبی تشخیص داده‌اند. آنان در کنار ساختن مراکز مختلف شیعی با برقراری ارتباط نزدیک با پیروان خود و فرستادن نمایندگان به آمریکا و ملاقات با آنها بیشتر در جریان مشکلات آنها قرار می‌گیرند. در این فصل تأثیر علمای شیعه در ساختن مراکز شیعی و نیز تأثیری که در بافت اجتماعی و فرهنگی جامعه آمریکا داشته است، بررسی می‌شود. در سال‌های اخیر نوع جدیدی از متون فقهی به نام مستحدثات در حوزه‌های علمی قم و نجف پدید آمده است. این متون فقهی نشان‌دهنده تلاش گسترده فقهای شیعه برای پاسخگویی به مسائل مبتلابه شیعیان ساکن در غرب است. این فصل همچنین به بررسی این مسئله می‌پردازد که چگونه زندگی در آمریکا فقهای شیعه را مجبور کرده است برای پاسخگویی به چالش‌های مدرنیت، در قوانین اسلامی بازنگری کنند و تفسیر تازه‌ای از این

قوانین به دست دهند. تشخیص این فقها در آمریکا فصل الخطاب و پاسخ نهایی به مسائل شرعی و تنها تفسیر ممکن از شریعت به شمار می‌رود. نویسنده در این فصل با توجه به پیشینه تحولات قوانین اسلامی در گذشته به این موضوع پرداخته است که چگونه زندگی در آمریکا فقهای شیعه معاصر را ناگزیر کرده تا به شیوه‌های نوین هرمنوتیکی و تفسیری گوناگون متوسل شوند.

فصل پنجم: تشیع و ادیان دیگر در آمریکا

در کنار مهاجران و شیعیان متولد شده در آمریکا، جامعه شیعیان آمریکا هرروزه شاهد تعداد زیادی از گروندگان آمریکایی/آفریقایی و برخی از فرقه‌های صوفیه است. این فصل به بررسی فعالیت‌های تبلیغی شیعیان آمریکا می‌پردازد. بررسی دلایل رشد سریع اسلام و به تبع آن مذهب تشیع در آمریکا، موضوع دیگر این فصل از کتاب است. نویسنده برای دستیابی به یک نگاه تطبیقی در این فصل فعالیت‌های دعوت اهل سنت را نیز بررسی کرده و بر این باور است که این امر چارچوبی برای بررسی فعالیت‌های تبلیغی شیعیان فراهم خواهد آورد. به نظر نویسنده وقایع ۱۱ سپتامبر باعث شده است تا مسلمانان آمریکا به این مسئله اذعان کنند که تکرر دینی در آمریکا واقعیتی اجتماعی است و گریزی از آن نیست. هم مسلمانان و هم مسیحیان در آمریکا دریافته‌اند که به جای اینکه درباره یکدیگر سخن بگویند با یکدیگر گفت‌وگو کنند. گفت‌وگوی روزافزون و تعامل میان مسلمانان و مسیحیان باعث شده است تا به جای تلاش برای تغییر کیش همدیگر، به گفت‌وگو با یکدیگر بپردازند. بخش دیگری از این فصل به بررسی نحوه واکنش شیعیان آمریکا به گفت‌وگوهای بین‌الادیانی اختصاص یافته است. این نکته نیز از دید نویسنده مغفول نمانده است که برای بسیاری از مسلمانان گفت‌وگو میان مردمانی با باورهای دینی متفاوت، پدیده‌ای کاملاً جدید است.

سخن پایانی

این کتاب می‌تواند برای پژوهشگران مطالعات ادیان، مطالعات فرهنگی، مطالعات بین‌المللی و جامعه‌شناسی راهگشا باشد و به آنان برای فهم بهتر و بیشتر این واقعیت که چگونه یک اقلیت مذهبی قادر است خود را با شرایط فرهنگی و سیاسی موجود در یک کشور بیگانه هماهنگ کند، مدد رساند. از آنجا که در تحقیقات جدید غربیان به موضوع تشیع در غرب توجه نشده است، این کتاب می‌تواند فتح بابی برای تحقیقات بعدی در این زمینه باشد. این کتاب همچنین به محققان در فهم اهمیت اقلیت‌ها در آمریکا و به‌ویژه نقشی که اسلام در زندگی مدنی آمریکا ایفا می‌کند، یاری خواهد رساند.

